

Julian Romane, *Tryumfujące Bizancjum. Historia militarna Bizantyńczyków w latach 959-1025*, Wydawnictwo Napoleon V, Oświęcim 2019, ss. 243

W roku 2019 miłośnicy średniowiecznej historii – zwłaszcza dziejów Bizancjum! – otrzymali do rąk polskie tłumaczenie dzieła Juliana Romane`a *Tryumfujące Bizancjum Historia militarna Bizantyńczyków w latach 959-1025*. Nie jest to pierwsza tego typu pozycja dostępna w języku polskim, niemniej podkreślić należy, że najświeższa¹.

Julian Romane zgodnie z podtytułem przedmiotowej pozycji skupia swoją uwagę na zaledwie 66-letnim okresie blisko tysiącletniej historii Cesarstwa Bizantyjskiego i w zasadzie ogranicza ją głównie do wątku polityczno-wojskowego, opisując wydarzenia tamtych dni w sposób bardzo wyrafinowany i nietuzinkowy. Opiera się oczywiście na dostępnych tekstach źródłowych.

Merytoryczna część książki podzielona jest na XIV rozdziałów, przy czym trzeba zauważyć, że podział ten jest raczej czysto techniczny, bowiem już przy pierwszym kontakcie z książką zauważalny jest inny podział – mianowicie na poszczególnych władców Cesarstwa, którzy panowali w we wspomnianych dekadach. W takim układzie historia zawarta w tej książce, to dzieje militarne panowania Romana II, Nikefora II Fokasa, Jana I Tzimiskesa, Bazylego II i Konstantyna VIII. Pewnym dopełnieniem jest część książki, którą Autor zatytułował załączniki. Kolejna część składowa tej pozycji to ilustracje, następnie bibliografia. Zgodnie ze sztuką monografię kończą indeksy.

Pierwsza istotna część książki to nakreślenie sytuacji, w jakiej znalazło się Cesarstwo Bizantyjskie po śmierci cesarza Konstantyna VII Porfirogenety je-

---

¹ Wspomnieć też należy o innych podobnych monografiach dostępnych dla polskiego Czytelnika, np.: J. Haldon, *Wojny Bizancjum. Strategia, taktyka, kampanie*, Poznań 2019; M. Böhm, *Rola flot obcych w procesie ostatecznego rozkładu sił morskich Cesarstwa Bizantyjskiego (118-1204)*, Oświęcim 2016; M. Wojnowski, *Konmca w armii Cesarstwa Bizantyjskiego od VIII do XIII w.*, Oświęcim 2014; W. Treadgold, *Bizancjum i jego armia, 284-1081*, Wodzisław Śląski 2011.

sienią roku 959. Władzę objął wówczas jego dwudziestoletni syn Roman II, którego doradcy za kluczowy element – dla wzmocnienia pozycji nowego władcy – u progu jego rządów uznali zdobycie Krety, od ponad stu lat znajdującej się w rękach muzułmanów. Jednak bardziej niż na samym Romanie II, Romane skupił się na osobach dwóch znamienitych dowódców cesarskich Nikeforze i Leonie Fokasach oraz na ich kampanii na Krecie, wraz ze zdobyciem Kandii, a także działaniach na froncie syryjskim (Rozdział I, *Roman II: Podbój Krety i wojna na wschodzie*).

Rozdział II zatytułowany *Nikefor Fokas zdobywa władzę* zawiera analizę sytuacji na dworze cesarskim po nagłej śmierci Romana II. Przy tej okazji Julian Romane opisuje szereg zależności pomiędzy osobami, których interesy były ściśle związane z tronem. Do ich grona zalicza między innymi Teofano – wdowę po Romanie II, patriarchę Polieuktosa, parakoimomena Józefa Bringasa, wspomnianych powyżej braci Fokasów, Marianusa Argyrosa i Jana Tzimiske-sa. Autor wokół tej grupy osób skonstruował bardzo realny obraz ówczesnego społeczeństwa oraz sieci wzajemnych powiązań, zagrożeń i nadziei, jakie niosły ze sobą perspektywy przejścia tronu przez poszczególne frakcje. Znajduje się tu również bardzo szczegółowy opis prawdopodobnego scenariusza wydarzeń, które ostatecznie w sierpniu 963 roku wprowadziły na tron cesarski Nikefora Fokasa. Brak przypisów ułatwia wprawdzie lekturę, ale czasem wprowadza niejasność, czy dane słowa są myślą Autora, czy parafrazą źródła.

W rozdziale trzecim (*Nikefor II Fokas: podbój Cylicji*) Romane opisuje początek panowania Nikerofa, które naznaczone było skandalem obyczajowym, a mianowicie kwestią poślubienia Teofany – wdowy po Romanie II. Dalsza część tego rozdziału zawiera opis niezwykłego kunsztu Nikefora i jego dowódców w czasie odzyskiwania dla Bizancjum Cylicji. Znajduje się tu również pierwsza wzmianka o niepokojach społecznych związanych ze sposobem zarządzania państwem, a przede wszystkim z koniecznością pozyskiwania coraz więcej funduszy na utrzymanie armii i kolejnych planowane wyprawy cesarza.

Rozdział zatytułowany *Nikefor II Fokas: wojny na wschodzie i zachodzie* to kolei opis wojen z muzułmanami, jakie toczył Nikefor II Fokas. Były to kampanie w Italii i na Sycylii, zdobycie Cypru i Antiochii oraz wojny z Rusami na ziemiach bułgarskich. Znajduje się tu nie tylko opis przebiegu tych wypraw, ale też rys prowadzonej przez Nikefora polityki międzynarodowej, która opierała się w głównej mierze na wykorzystaniu trudnej sytuacji politycznej i ekonomicznej przeciwnika, jak to miało miejsce przy „drugiej wojnie bułgarskiej”².

---

² Kwestia konfliktu rusko-bizantyńsko-bułgarskiego jest także częstym problemem badawczym podejmowanym przez polskich bizantynistów, patrz np.: J. Bonarek, *Przyczyny*

Rozdział V (*Zamordowanie Nikefora II: Jan Tzimiskes przejmując władzę*) traktuje głównie o trudnej sytuacji wewnętrznej cesarstwa spowodowanej zaniedbaniami Nikefora u schyłku jego panowania, a także o okolicznościach zawiązania spisku przeciw niemu. Jako najbardziej zaangażowanych spiskowców Autor omawianego dzieła wskazuje augustę Teofano oraz niegdyś jednego z najbardziej zaufanych cesarza – Jana Tzimiskesa. Romane bardzo dokładnie opisuje kulminacyjny punkt spisku, czyli udany zamach na Nikefora oraz późniejsze wydarzenia, które ostatecznie zakończyły się zmianami personalnymi na dworze cesarskim, koronacją Jana Tzimiskesa w grudniu roku 969 oraz namaszczaniem nowego patriarchy ekumenicznego Bazylego³.

Szósty rozdział *Jan I Tzimiskes: wojna ze Światosławem w Bułgarii i bunt w Azji* zapoczątkowuje blok poświęcony panowaniu Jana I Tzimiskesa. W tym rozdziale Romane skupia się na restrukturyzacji armii oraz na działaniach militarnych skierowanych przeciw Światosławowi i Bułgarom na froncie naddunajskim, a także na stłumieniu wewnętrznego buntu w Azji, którego prowdyrem był duks Bardas Fokas – bratanek Nikefora II.

Kontynuacja konfliktu bułgarsko-bizantyńskiego jest przedmiotem rozdziału VII (*Jan I Tzimiskes: wojna ze Światosławem i bitwa pod Dorostolonem*). Znajdują się tu szczegółowe opisy zaciętych i ostatecznie zwycięskich walk sił bizantyńskich z wojskami Światosława zakończonych traktatem pokojowym w Dorostolonie. Ostatni fragment tego rozdziału traktuje o nieudanym spisku i próbie przejęcia władzy przez brata Nikefora II kuropalatesa Leona i jego syna Nikefora.

---

i cele bułgarskich wypraw Światosława a polityka Bizancjum w latach sześćdziesiątych X wieku, „Studia Historyczne” 1996, t. 39, nr 3, s. 287-302; idem, *Światosław pod Dorostolonem – wódz pokonany?*, „Piotrkowskie Zeszyty Historyczne” 2017, t. 18, z. 2, s. 9-21; M.J. Leszka, *Bułgarzy wobec wyprawy Jana I Tzymiskesa przeciw Światosławowi, księciu kijowskiemu (971)*, „Piotrkowskie Zeszyty Historyczne” 2016, t. 17, z. 2, 2016, s. 25-40; M.J. Leszka, K. Marinow *Carstwo bułgarskie. Polityka-kultura-społeczeństwo, 866–971*, Warszawa 2015; A. Poppe, *Nie mieczem a piórem: Światosław Igorewicz i Leon Diakon*, [w:] *Człowiek w społeczeństwie średniowiecznym*, Warszawa 1997, s. 341-346.

³ Warto nadmienić, że w literaturze polskiej zagadnieniu temu zostały poświęcone następujące prace: M.J. Leszka, *Rola cesarzowej Teofano w uzurpacjach Nicefora Fokasa (963) i Jana Tzimiskesa (969)*, [w:] *Zamach stanu w dawnych społecznościach*, pod red. A. Sołtysika, Warszawa 2004, s. 227-236; J. Bonarek, *Śmierć Nikefora Fokasa w historiografii wschodniej (Stefan z Taronu, Yahia z Antiochii, Mateusz z Edessy, Michał Syryjczyk, Smbat Spanapet, Bar Hebraeus)*, [w:] *Hypomnemata Byzantina. Prace ofiarowane profesorowi Maciejowi Salamonowi*, red. J. Bonarek, S. Turlej, Piotrków Trybunalski 2017, s. 27-38.

W rozdziale VIII *Jan I Tzimiskes: zwycięski cesarz* znajduje się opis sukcesu wojny z Bułgarami oraz dokładne przedstawienie kampanii wschodniej i rozszerzenia granic Cesarstwa Bizantyńskiego o ziemie Bliskiego Wschodu. W tym rozdziale znajduje się również opis ostatnich dni cesarza Jana I, który zmarł 10 stycznia 976 r.

Od kolejnego rozdziału zatytułowanego *Bazyli II i Konstantyn VIII: wojna domowa na wschodzie* zaczyna się ostatnia część dzieła Romane`a, w której bardzo dokładnie opisuje on niemal pięćdziesięcioletni okres władzy dwóch cesarzy – synów Romana II, czyli Bazylego II i Konstantyna VIII. Autor omawianej monografii podkreśla w tym rozdziale, w jaki sposób bracia podzieleni między siebie obowiązki państwowe – Bazyli zajmował się sprawami wojskowymi i polityką zagraniczną, natomiast Konstantyn sprawami Miasta i polityką wewnętrzną. Romane bardzo obrazowo przedstawia ówczesną sytuację polityczną oraz opisuje skrupulatnie wojnę domową na wschodzie cesarstwa – konflikt pomiędzy współcesarzami i pretendentem do tronu Bardasem Sklerosem. Kontynuacja wojny domowej dominuje również w rozdziale X (*Bazyli II i Konstantyn VIII: wojny na wschodzie i zachodzie*), chociaż w tym przypadku – co jest zrozumiałe – w jego końcowej części znajdujemy passus z opisem nieudanej pierwszej wyprawy Bazylego przeciwko odradzającej się Bułgarii w zachodniej części Bałkanów.

W rozdziale XI zatytułowanym *Bazyli II i Konstantyn VIII: część druga wojen na wschodzie i zachodzie* Autor opisuje skutek nieudanej wyprawy Bazylego przeciwko Bułgarom, czyli odnowienie roszczeń do tronu cesarskiego na wschodzie tym razem ze strony Bardasa Fokasa. Romane opisuje także w tym rozdziale reformę zarządzania administracją cesarską i wojskiem, a także strategiczny sojusz z Rusią przypieczętowany ślubem księcia ruskiego Włodzimierza i księżniczki bizantyńskiej Anny. Jednym z owoców tego sojuszu, jak pisze Romane, było utworzenie tzw. Gwardii Wareskiej. Opisuje także koniec wojny domowej na wschodzie oraz działania wojenne w Bułgarii i kampanię przeciwko egipskiemu kalifatowi, który zagrażał Antiochii.

Z kolei w rozdziale *Bazyli II i Konstantyn VIII: Bazyli II zaprowadza porządek na wschodzie* Julian Romane podnosi ważną kwestię – poruszaną przy okazji wojny domowej. Mianowicie opisuje on inspekcję wschodnich ziem Cesarstwa, jaką przeprowadził Bazyli po kampanii w Syrii. Po tej wyprawie kontrolnej Bazyli II doszedł do wniosku, że należy ukrócić wpływy najbogatszych rodów oraz odebrać ziemie, które przez te rody zostały bezprawnie zajęte. Romane opisuje etap odbierania majątków zarówno świeckim, jak i Kościołowi,

który został zobligowany przez Bazylego do odprowadzania podatków. Poza opisem reformy w zarządzaniu majątkiem Cesarstwa Romane opisuje kolejną odsłonę wojny z Bułgarami. Tym razem jednak opisuje zmianę metod. Zamiast toczyć zacięte walki, to Bazyli nagradzał tych, którzy się poddawali, co przyniosło swój skutek. Romane podsumowuje także w tym rozdziale ćwierćwiecze rządów braci.

Rozdział XIII pn. *Bazyli II i Konstantyn VIII: Bazyli walczy na Bałkanach* Autor omawianego dzieła całkowicie poświęcił kampanii na Bałkanach i kolejnej odsłonie konfliktu Bazylego II z carem bułgarskim Samuelem. Opisuje dokładnie przebieg wszystkich walk i bitew, ze szczególnym uwzględnieniem rozstrzygającej bitwy pod Klidion⁴ oraz włączenie znacznej części ziem bułgarskich do Cesarstwa Bizantyńskiego. W rozdziale *Bazyli II i Konstantyn VIII: Bazyli zwycięski na Bałkanach i w Azji Mniejszej* Romane przedstawia koleje wydarzeń na Bałkanach oraz postępy Bazylego w całkowitym przejściu ziem bułgarskich we władanie cesarstwa, co ostatecznie udało się dopiero w roku 1019. Ostatnią część tego rozdziału Romane poświęcił ostatnim wysiłkom Bazylego zmierzającym do ustabilizowania sytuacji na wchodzie Cesarstwa, gdzie raz po raz wybuchały antybizantyńskie powstania.

W podsumowaniu Julian Romane ocenia stan Cesarstwa Bizantyńskiego w chwili śmierci Bazylego II. Poza pozytywnymi osiągnięciami władców w tytułowego okresu, Julian Romane wskazuje także na błędy, które być może były przyczyną ostatecznego rozpadu Cesarstwa. Autor omawianej monografii nie wydaje osądu – zadaje pytanie i pozostawia odpowiedź czytelnikowi.

Ważnym elementem omawianej pracy są załączniki. W załączniku I zostały dokładnie wskazane źródła literackie oraz podręczniki wojskowe, które posłużyły Autorowi do napisania tej książki, z kolei w załączniku II Romane podejmuje się analizy i oceny rozwoju bizantyńskiej armii poczynawszy od czasów Marka Antoniusza na latach 40-tych VIII w. kończąc. Załącznik III natomiast to niejako opis rozwoju prawodawstwa w zakresie obrotu ziemią – jednak tylko w tej części, która dotyczyła ziem wojskowych lub ziem żołnierzy. Załącznik IV zawiera zwięzłą historię konstantynopolińskiego pałacu cesarskiego. Julian Romane opisuje w nim nie tylko samą budowlę, ale także zwyczaje, jakie obowiązywały jego mieszkańców.

---

⁴ Bitwie tej została poświęcona popularnonaukowa praca: Ł. Migniewicz, *Kleidion 1014*, Warszawa 2013. Została ona wnikliwie i precyzyjnie zrecenzowana przez prof. Mirosława J. Leszkę (M.J. Leszka, recenzja: Łukasz Migniewicz, *Kleidion 1014*, Bellona, Warszawa 2013, ss. 212, „Piotrkowskie Zeszyty Historyczne” 2013, t. 14, s. 219-228).

Recenzowana pozycja autorstwa Juliana Romane`a jest na pewno wyjątkowym woluminem, który winien znaleźć się na półce każdego historyka średniowiecza. Trzeba tu podkreślić, że nie jest to pozycja napisany typowym dla historyków językiem. Zdecydowanie bardziej przypomina ona strukturalnie utwór narracyjny zawierający w sobie wielowątkową, liniową i spójną chronologicznie fabułę. Autor nie ogranicza się do suchych faktów zaczerpniętych z licznych źródeł historycznych, ale całość oplata w zręczny i przyjemny dla czytelnika język, dzięki któremu opisy potyczek i bitew nabierają wręcz literackiego wyrazu. Na szczególne uznanie zasługują tu opisy wydarzeń, które są domysłem Autora, jego najbardziej prawdopodobną wizją wydarzeń wysnutą na podstawie analiz dziesiątek tekstów, których tytuły znajdują się w części bibliograficznej. Co więcej, każda część w niniejszej pozycji zakończona jest elementem odwołania do źródeł.

Reasumując, Julian Romane słusznie skierował w przedmowie do czytelnika słowa, że nie ma innej opowieści o militarnej historii Bizancjum X w., bowiem pozostałe dostępne pozycje w tej tematyce są zwykłymi książkami historycznymi.

ks. Mariusz Lach
e-mail: lach2@o2.pl